

Interventie in Shell vs. Milieudefensie – Korte beschrijving van inhoudelijke kernpunten van Clintels inbreng

1. **De Rechtbank heeft in deze algemeen belang-actie de betrokken belangen onjuist en onvoldoende geïdentificeerd.**
 - a. Milieudefensie kan niet het alleenrecht op de vertegenwoordiging van het algemeen belang claimen. Burgers die een andere visie hebben op het algemeen belang, daaronder begrepen het milieu- en klimaatbelang, hebben er recht op hun visie kenbaar te maken en kunnen niet door Milieudefensie vertegenwoordigd worden.
 - b. ‘Gedwongen’ of veronderstelde vertegenwoordiging door Milieudefensie van personen die zulks uitdrukkelijk afwijzen, al dan niet op wettelijke basis, is in strijd met de grondrechten en de mensenrechten, meer specifiek: het recht op een eerlijk proces, het recht op eigendom en het recht op vrijheid van vereniging (negatieve aspect).
 - c. De Rechtbank heeft miskend dat Milieudefensie niet alleen slechts een kleine minderheid vertegenwoordigt, maar ook dat de door Milieudefensie geëiste “klimaatbescherming” strijdig is met de doelstelling van Milieudefensie, die milieubescherming omvat.
 - d. De personen die door Clintel vertegenwoordigd worden voelen zich niet vertegenwoordigd door Milieudefensie en wensen hun stem in dit hoger beroep te laten horen. Daarop hebben zowel zij als Clintel zelf in deze algemeen belang-actie recht.
 - e. De belangen en rechten van de personen die door Clintel vertegenwoordigd worden waren in eerste aanleg niet vertegenwoordigd, maar het vonnis raakt hen wel (en hard ook).
 - f. De belangen en rechten van de personen die door Clintel vertegenwoordigd worden, zijn tot nu toe veronachtzaamd maar dienen te worden meegewogen respectievelijk gerespecteerd. De volgende rechten en belangen van Clintel en de haren zijn in het geding:
 - i. het recht op en belang bij betaalbare energie
 - ii. het recht op en belang bij leveringszekerheid van energie
 - iii. het recht op en belang bij eigendom en de waarde en duurzaamheid van gemaakte investeringen
 - iv. het recht op en belang bij werkgelegenheid
 - v. het recht op en belang bij participatie in publieke aangelegenheden
 - g. Shell kan deze belangen en rechten niet, althans onvoldoende, vertegenwoordigen. Zoals Shell in haar memorie zegt: “Wat partijen wel verdeeld houdt, is de vraag of naar Nederlands burgerlijk recht op Shell een juridisch bindende en afdwingbare verplichting rust om de door Shell gerapporteerde CO₂-emissies tegen 2030 met 45% te verminderen ten opzichte van 2019.” Dat is een veel te enge benadering die ook in hoger beroep rechten en belangen van derde partijen dreigt te negeren.

2. De machtenscheiding is door de Rechtbank niet gerespecteerd.

- a. De Rechtbank heeft de grenzen van de rechterlijke bevoegdheid overschreden, heeft zich op het terrein van de politiek begeven en, in strijd met artikel 12 Wet algemene bepalingen, prospectieve algemene regels gesteld die, hoewel ze formeel weliswaar slechts (maar wel wereldwijd) voor een enkel bedrijf gelden, door Milieudefensie en anderen terecht gezien worden als algemeen geldende regels. De rechtbank heeft met het afkondigen van dit beleid bovendien het arrest van de Hoge Raad in de Urgenda-zaak verkeerd geïnterpreteerd.
- b. Daarmee heeft de rechter het overheidsbeleid doorkruist dat het resultaat was van compromissen waarin ook andere dan de 'klimaatbelangen' meegewogen waren. Dat beleid wordt door de rechter van tafel geveegd op grond van een vermeende "wetenschappelijke noodzaak", waarmee het politiek proces wordt gedevalueerd en in het bijzonder de politieke minderheid hun franchise ontnomen wordt (in die zin dat de toegevingen die politieke minderheden hebben weten te bedingen, door de rechter weer ongedaan worden gemaakt, in strijd met de rechten van die politieke minderheden). De 'politieke kwestie'-doctrine is voorts ten onrechte niet toegepast.
- c. Met het vonnis in een privaat geschil heeft de rechter in strijd met de machtenscheiding voor een lange periode Milieudefensie als officier van justitie aangesteld en zo voorzien in een privaat mechanisme voor afdwinging van publiekrechtelijke regels verhuuld als privaatrechtelijke zorgvuldigheidseisen. Bij de uitoefening van dat monopolie is niet duidelijk door welke motieven Milieudefensie zal worden bewogen, althans is er geen garantie dat dit monopolierecht in het algemeen belang zal worden uitgeoefend.
- d. Het vonnis miskent het beginsel van gelijkheid voor de wet neergelegd in de Grondwet door een enkele onderneming prospectieve emissieregulering op te leggen, die niet geldt voor andere, concurrerende ondernemingen. In dit opzicht strijdt het vonnis met het arrest van de Hoge Raad in Urgenda, dat slechts een mogelijke uitzondering op de machtenscheiding toeliet voor zover het ging om een bevel gericht tot de staat, die middels algemeen geldende regelgeving kan voorkomen dat een enkele onderneming in strijd met het gelijkheidsbeginsel wordt uitgezonderd voor punitieve regulering.
- e. De Rechtbank heeft onvoldoende gemotiveerd waarom zij bevoegd zou zijn de vorderingen van Milieudefensie in te willigen. De Rechtbank maakt zich in enkele zinnen af van het argument dat de rechter hier geen bevel mag opleggen omdat dit een politieke kwestie betreft die aan de wetgevende macht is toebedeeld.
- f. Dat oordeel is onjuist omdat de rechter ten onrechte geen onderscheid maakt tussen de vraag of de rechter moet oordelen en de vraag of de rechter mag wetgeven. Ook heeft de rechter nagelaten het onderscheid tussen doel en middelen, dat de Hoge Raad voorop stelt, juist toe te passen – emissiereductie is een middel, geen doel.

- g. Het arrest van de Hoge Raad in Urgenda, waarin onderscheid wordt gemaakt tussen doel en middelen, steunt dit deel van het vonnis voorts ook niet omdat dat onderscheid niet van toepassing is op private partijen en bovendien de Rechtbank een middel (emissiereductie) heeft voorgeschreven voor een doel (het voorkomen van gevaarlijke klimaatverandering).

3. De rechten en belangen van de Nederlandse burger zijn door de Rechtbank onvoldoende onderkend en in de afweging betrokken, waardoor de grond- en mensenrechten van burgers zijn geschonden.

- a. De burger, zonder gekend te zijn, wordt door het vonnis direct of indirect geraakt in zijn belangen en rechten, daaronder begrepen zijn grondrechten en mensenrechten, inclusief burger- en politieke rechten.
- b. De Rechtbank heeft de rechten en belangen van derde partijen niet in haar oordeelsvorming kunnen betrekken, omdat de partijen daarover niets hebben ingebracht. Hierbij moet gedacht worden aan het eigendomsrecht van derden dat door het vonnis geschonden wordt doordat derden gedwongen zullen worden eerder dan anders een dure elektrische auto aan te schaffen of hun gasgestookte verwarmingsinstallatie te vervangen, hetgeen bovendien tot onnodig veel afval en emissies aanleiding zal geven.
- c. De burger heeft onder meer de volgende (grond- en mensen)rechten die door het vonnis geschaad worden:
 - i. het recht op behoorlijk bestuur
 - ii. het recht op participatie in publieke aangelegenheden
 - iii. het recht op een eerlijk proces
 - iv. het recht op onafhankelijke wetenschap en op wetenschap gebaseerd beleid
 - v. het recht op eigendom en investeringszekerheid
 - vi. het recht op werk
 - vii. het recht om een beroep of bedrijf uit te oefenen
 - viii. het recht op betaalbare, betrouwbare en milieuvriendelijke energie
- d. Deze rechten zijn door de Rechtbank miskend doordat zij geen onderzoek heeft ingesteld naar de rechten van derden, de aard van die rechten en hoe die rechten door het vonnis in het gedrang komen.

4. Het vonnis is ineffectief en kan niet leiden tot het gewenste resultaat.

- a. Het vonnis zal waarschijnlijk geen enkel effect hebben op de totale hoeveelheid emissies noch op (gevaarlijke) klimaatverandering en is mogelijk contraproductief. Ten onrechte maakt de Rechtbank geen onderscheid tussen emissies die nuttig zijn en onnuttige emissies.
- b. Omdat de Rechtbank aan het vonnis niet de juiste voorwaarden heeft verbonden, kan dit vonnis niet bijdragen aan het voorkomen van gevaarlijke klimaatverandering; het kan de totale emissies zelfs doen stijgen.

- c. Om het vonnis effectief te maken had de Rechtbank het gevaar van ‘carbon leakage’ moeten onderkennen en bijkomende voorwaarden moeten stellen, waaronder (i) Shell mag geen fossiele bedrijfsonderdelen verkopen zonder de door de Rechtbank bevolen emissiereductie aan de verkrijger op te leggen (of zelfs “leave it in the ground” moeten opleggen), (ii) Shell mag geen gebruik maken van compensatie, carbon credits en offsets om uitstoot te compenseren, en (iii) Shell mag niet bijdragen aan biomassaverbranding die uitstoot veroorzaakt (aangezien de CO₂-uitstoot daarvan niet voor 2030 volledig gecompenseerd kan zijn).
- d. Bovendien had het vonnis een voorwaarde moeten stellen om te voorkomen dat Shell de emissies zal terugbrengen ten koste van het milieu en de natuur, met name door in windenergie te investeren, aangezien bekend is dat windturbines nadelige gevolgen hebben voor milieu, natuur (biodiversiteit) en volksgezondheid.
- e. Omdat het recht niet toestaat om dergelijke voorwaarden op te leggen, heeft de Rechtbank gekozen voor een ineffectief, symbool-vonnis dat geen plaats heeft in het Nederlandse rechtssysteem.

5. Het vonnis is niet gebaseerd op enig adequate risk assessment en kosten-batenanalyse.

- a. Op grond van zowel het EU-recht als het Nederlands recht dient algemeen geldend beleid, ook wanneer dat door de rechter wordt gemaakt, te voldoen aan eisen die betrekking hebben op het maken van behoorlijk beleid. Tot die eisen behoort de eis dat voorafgaande aan beleid een grondige risicoanalyse wordt gemaakt en de eis dat voorafgaande aan de beleidsbeslissing een gedegen analyse van de kosten en baten van de in aanmerking komende beleidsopties wordt gemaakt. Deze eisen zijn er onder meer op gericht om te verzekeren dat de beleidsmaker inzicht krijgt in de gevolgen van zijn beleidskeuzen.
- b. De Rechtbank heeft noch een risicoanalyse, noch een kosten-batenanalyse gedaan of ontvangen van de partijen. Daardoor heeft de rechter voor een beleidsoptie gekozen die mogelijk een zwaar negatieve kosten-batenratio heeft. Overigens is het vonnis ook disproportioneel, omdat het andere rechten en belangen die door het vonnis zwaar geraakt worden, buiten beschouwing laat.
- c. De Rechtbank heeft op basis van een extensieve interpretatie van het recht op leven de eisen die het burgerlijk recht stelt direct buiten werking gesteld zonder een zorgvuldige afweging te kunnen maken van de betrokken belangen (zie daarover verder [bijlage 3](#)).
- d. Ten slotte kan het beleid dat het vonnis oplegt niet worden aangepast aan de stand van de wetenschap, die steeds evolueert, waardoor het vonnis al voor 2030 volledig achterhaald kan zijn.
- e. Kortom, de Rechtbank heeft nagelaten om de risico's van het vonnis en het emissiereductiebevel zelf en de kosten en baten van het opgelegde emissiereductiebevel in kaart te brengen. De Rechtbank heeft slechts naar de

door Milieudefensie aangedragen gevaren van klimaatverandering en de argumenten van Shell gekeken. Dat is in strijd met het idee van een algemeen belang-actie.

- f. Daardoor is het vonnis in strijd met het evenredigheidsbeginsel en dient het op die grond vernietigd te worden.

6. De Rechtbank behandelt de klimaatwetenschap op een wijze die niet overeenstemt met het burgerlijke procesrecht dat van toepassing is in een algemeen belang-actie.

- a. In een algemeen belang-actie mogen de betrokken partijen niet onderling overeenkomen wat de stand van de wetenschap is of welke feiten relevant zijn met uitsluiting van alle andere feiten. Een dergelijke gang van zaken is strijdig met het karakter van de algemeen belang-actie, het Wetboek van burgerlijke rechtsvordering (Rv) en het bewijsrecht. Meer in het bijzonder, mag de rechter bij de vaststelling van wetenschappelijke feiten, zijnde feiten van algemene bekendheid, niet afgaan op de bij het geding betrokken partijen en de door hen ingebrachte stukken, maar dient de rechter zelfstandig ambtshalve onderzoek naar die wetenschappelijke feiten te verrichten, althans dient de rechter van zijn bevoegdheid gebruik te maken om bewijs te verlangen zo vaak aanvaarding van de stellingen van partijen zou leiden tot een rechtsgevolg dat niet ter vrije bepaling van partijen staat.
- b. De stand van de wetenschap en de vaststelling van de relevante feiten zijn in een algemeen belang-actie geen zaken die ter vrije bepaling staan aan twee partijen. Door toe te staan dat dit wel gebeurde, heeft het vonnis het recht geschonden.
- c. In algemeen belang-acties mag de rechter ingevolge art. 149 Rv. niet afgaan op de wetenschappelijke feiten die door een partij zijn gesteld en door de andere partij niet zijn tegengesproken:
 - i. Voor zover de feiten onzeker zijn: in een algemeen belang-actie dient de rechter gebruik te maken van zijn bevoegdheid bewijs te verlangen conform art 149 Rv; en
 - ii. Voor zover de feiten zeker zijn: voor zover wetenschap feiten van algemene bekendheid behelst dient de rechter op voet van art. 149, tweede lid Rv. van die feiten zelfstandig kennis te nemen, ook wanneer partijen ze niet inbrengen in het geding.
- d. De Rechtbank had in deze algemeen belang-actie onafhankelijk onderzoek dienen te doen naar de stand van de wetenschap in brede zin (daaronder ook begrepen de economie) en de relevantie daarvan voor het door Milieudefensie gevraagde bevel. De volgende onderwerpen zijn essentieel voor de oordeelsvorming door de rechter en dienen middels zelfstandig onderzoek door de rechter vastgesteld te worden:
 - i. Klimaatmodellen (betrouwbaarheid, validering, structuur, functie, werking, aannames, projecties, onzekerheid, etc.)
 - ii. Scenario's, plausibiliteit van o.a. het RCP8.5-scenario
 - iii. Attribution science (betrouwbaarheid, validering, etc.)

- iv. Extreem weer, incidentie en intensiteit, eventuele toe- of afname
- v. Klimaatdoden en – zieken en andere ongunstige effecten in de tijd
- vi. Klimaatgerelateerde schade aan gebouwen en infrastructuur
- vii. Klimaatgevoeligheid en de relatie met het koolstofbudget
- viii. Regionale klimaatverschillen en klimaatverandering, mede in het licht van de landen waar Shell actief is
- ix. Saturatie-effecten en de verdere te verwachten stijging van de temperatuur
- x. Zeespiegelstijging in de tijd
- xi. Vergroening en de effecten daarvan op voedselproductie
- xii. Adaptatie en de relatieve doelmatigheid van adaptatie versus mitigatie
- xiii. Consensus in de wetenschap, de rol van het IPCC en ‘minority scientific opinions’
- xiv. Carbon leakage, oorzaken en gevolgen
- xv. Ontbreken van een wereldwijd carbon budget, ontbreken van wereldregering en de gevolgen daarvan
- xvi. Parijs klimaatakkoord, precieze inhoud verplichtingen, proces en werking
- xvii. Economische gevolgen en voor- en nadelen van verschillende opties voor klimaatbeleid

7. De Rechtbank baseert zich op het begrip “gevaarlijke klimaatverandering” dat geen steun vindt in de wetenschap of in de IPCC-rapporten.

- a. Het IPCC gebruikt deze term niet. De ‘reasons for concern’ die het IPCC noemt, kunnen niet met ‘gevaarlijke klimaatverandering’ gelijk gesteld worden. De rechtbank doet dat ten onrechte wel.
- b. Of klimaatverandering gevaren scheidt en, zo ja, welke, gevaren, dient op de eerste plaats te worden afgemeten aan empirie – wat weten we over de gevolgen die de reeds opgetreden opwarming van meer dan 1 °C heeft gehad? Wat zegt het IPCC over die gevolgen? Welke voordelen hebben opwarming en een hogere CO₂-concentratie voor de mens en de natuur? Door hieraan geen aandacht te besteden heeft de Rechtbank zich gebaseerd op onvolledige informatie.

8. Bij het vaststellen van de feiten door de Rechtbank zijn ongemerkt subjectieve- en waardeoordelen binnengeslopen, waardoor het onderscheid tussen feiten en normen niet of niet zuiver gemaakt kan worden en de Rechtbank zo een wankel basis voor oordeelsvorming hanteert.

- a. De Rechtbank beschouwt de IPCC ‘reasons for concern’ als wetenschappelijke stellingen. Dat zijn het slechts gedeeltelijk; het zijn ook normatieve oordelen en dienen als zodanig herkend te worden.
- b. Bij het vaststellen van de gevaren van klimaatverandering refereert de Rechtbank aan studies die gebaseerd zijn op het RCP8.5 scenario of soortgelijke

scenario's. Deze scenario's zijn evenwel totaal niet plausibel en daarmee ongeschikt voor besluitvorming. Door niet te onderzoeken welke aannames bij de aangehaalde projecties zijn gemaakt, heeft de Rechtbank de feiten onjuist ingeschat.

- c. De Rechtbank doet ten onrechte voorkomen alsof 'gevaarlijke klimaatverandering' een wetenschappelijk begrip is dat losstaat van normatieve oordelen. Het is evenwel een waardeoordeel dat slechts terzijde met bepaalde wetenschap, zoals de IPCC-rapporten, samenhangt.
- d. De Rechtbank noemt ten onrechte een bepaling uit het UNFCCC-Verdrag over "dangerous interference" om daarmee een brug te slaan tussen de wetenschap en haar eigen normatieve oordeel. Daardoor maakt de Rechtbank een cirkelredenering – het gaat juist om de wetenschappelijke vraag welke gevaren verbonden zijn aan een temperatuurstijging van bijvoorbeeld meer dan 1,5 °C. Die vraag wordt door het vonnis niet afdoende beantwoord.

9. De Rechtbank interpreteert het internationale klimaatrecht verkeerd.

- a. Het UNFCCC Verdrag legt beginselen vast en creëert een raamwerk voor het maken van internationaal klimaatbeleid. Dat verdrag bevat beginselen die gericht zijn op de bescherming van andere belangen dan het klimaat, zoals het belang van economische ontwikkeling van met name ontwikkelingslanden. Het vonnis miskent die andere belangen die het UNFCCC Verdrag benadrukt.
- b. Het UNFCCC Verdrag maakt duidelijk dat klimaatbeleid een aangelegenheid is die slechts effectief kan worden aangepakt door mondiale politieke afspraken. De rechter kan daarom het maken van beleid niet overnemen. Ook dat heeft de Rechtbank miskend.
- c. Het Parijs klimaatakkoord, dat na het niet erg succesvolle Kyoto Protocol werd overeengekomen, heeft een systeem gecreëerd dat niet uitgaat van minimale emissiereductieverplichtingen die een land zou hebben, maar juist van een systeem waarin ieder land zelf bepaalt hoeveel het, gezien andere belangen en overwegingen, kan doen om bij te dragen aan een gemeenschappelijk doel (via de zogeheten 'Nationally Determined Contributions' of NDCs).
- d. Er is onder het UNFCCC Verdrag een procedure afgesproken om de vooruitgang richting het temperatuurdoel van 2 °C periodiek te evalueren. De Rechtbank heeft dit systeem doorkruist en tegen de tekst en bedoeling van het akkoord in, verondersteld dat niet alleen landen, maar ook individuele ondernemingen aan een temperatuurdoel gebonden zouden zijn (en dan ook nog eens het streefdoel van 1,5 °C). Daarmee misinterpreteert de Rechtbank het internationale recht.
- e. Het door de Rechtbank opgelegde doel van 1,5 °C bestaat in het internationale klimaatrecht niet. De temperatuurdoelen van Parijs zijn: "well below 2°C above pre-industrial levels and pursuing efforts to limit the temperature increase to 1.5°C."
- f. De temperatuurdoelen (meervoud!) van het Parijse klimaatakkoord zijn niet bindend voor staten, laat staan voor private ondernemingen. Het is juridisch niet

mogelijk dat een doel dat staten niet bindt, desondanks toch indirect bindend kan worden voor ondernemingen. De referentie naar het ongeschreven recht volstaat in dit verband niet (zie hierna).

- g. De temperatuurdoelen van Parijs omvatten bovendien veel meer dan alleen het doel van “richting 1,5 °C.” Naast het doel van onder 2 °C zijn er ook concurrerende doelen neergelegd in het UNFCCC Verdrag en het Parijs akkoord, daaronder begrepen armoedebestrijding en economische ontwikkeling. Door dat onvoldoende te onderkennen heeft de Rechtbank een onbegrijpelijk en ongebalanceerd oordeel geveld.
- h. De Rechtbank heeft zich onvoldoende rekenschap gegeven van het feit dat een temperatuurdoel niet vertaald kan worden in slechts een enkel emissiebudget en een enkel scenario. Er zijn vele emissiebudgetten en vele scenario's die passen bij een temperatuurdoel. De grootte van die budgetten wordt bepaald door tal van factoren waaronder klimaatgevoeligheid, maar ook bevolkingsgroei/-afname, economische groei/krimp, ontbossing, etc. spelen een rol. Deze factoren hebben directe invloed op zogeheten ‘carbon sinks.’ De Rechtbank heeft niet uitgelegd welke aannames zij heeft gemaakt over deze factoren, waardoor haar oordeel onbegrijpelijk is.

10. De doelen van Parijs zijn collectief en kunnen niet in individuele doelen voor private partijen vertaald worden.

- a. De Rechtbank heeft niet onderkend dat het Parijs akkoord slechts streefdoelen formuleert die niet bindend zijn. Bovendien zijn de verschillende erkende belangen (bijv. economische ontwikkeling van ontwikkelingslanden) inherent conflicterend. Het mogelijke doel van 1,5 °C strijdt met andere doelen, zoals de economische ontwikkeling van ontwikkelingslanden en klimaatrechtvaardigheid.
- b. De UNFCCC stelt het beginsel van “common but differentiated responsibilities” voorop. Dat beginsel heeft directe consequenties voor emissiereductie in niet-Annex 1 landen. Het vonnis is echter onverkort van toepassing op alle landen, waaronder ook ontwikkelingslanden (niet-Annex 1).
- c. De Rechtbank heeft onvoldoende onderkend dat er meerdere wegen bestaan (niet zijnde emissiereductie, zoals “carbon sinks”) die kunnen leiden tot een bijdrage aan het doel van 1,5 °C. Het vonnis legt niet uit waarom die andere opties zijn verworpen.
- d. Het Parijs klimaatakkoord voorziet in een collectief proces (‘global stocktake’) om de totale bijdrage van de NDCs aan het behalen van de collectieve doelen te evalueren en zo nodig bijstelling te onderhandelen in functie van de wetenschap. In dat systeem past geen vonnis dat een private partij een emissiereductieplicht oplegt.
- e. De Rechtbank misverstaat de plichten van private partijen onder het internationale klimaatrecht.

11. De Rechtbank legt de UN Guiding Principles on Business and Human Rights (UNGP) verkeerd uit en vult mede daardoor de ongeschreven zorgvuldigheidsnorm verkeerd in.

- a. De UNGP zijn expliciet niet bedoeld om aansprakelijkheid te creëren.
- b. De UNGP erkennen uitdrukkelijk dat het realiseren van het ene recht een ander recht kan schenden. Een remedie om een inbreuk op een mensenrecht te herstellen dient krachtens de UNGP “rights-compliant” te zijn.
- c. De Rechtbank heeft al deze zaken miskend. Daardoor schendt het vonnis de mensenrechten van zowel de mensen die het tracht te beschermen als van derden.

12. De Rechtbank beschouwt ten onrechte het temperatuurdoel van het Parijs klimaatakkoord als een absolute bindende doelstelling die boven alle andere doelen en noden gaat.

- a. Er zijn veel denkbare scenario's met een temperatuurstijging van meer dan 1,5 °C die wenselijker zijn dan bepaalde scenario's die blindelings vasthouden aan 1,5 °C. Zoals de klimaatwetenschapper Mike Hulme het zegt: “there are some futures beyond 1.5 °C (or even 2 °C) that are more desirable than other futures which do not exceed these warming thresholds”.
- b. Klimaatverandering staat op de 13e plaats in de lijst van Sustainable Development Goals (SDGs). Er zijn dus twaalf doelen die als belangrijker, althans minstens even belangrijk, worden gezien en die strijden om resources met de bestrijding van klimaatgerelateerde problemen. De Rechtbank heeft het tegengaan van klimaatverandering echter impliciet aangemerkt als een doel dat alle andere doelen overstijgt.
- c. De Rechtbank heeft geen enkele voorwaarde gesteld om te garanderen dat de door Shell na te streven emissiereductie sociaal aanvaardbare uitkomsten genereert op het vlak van energiebeschikbaarheid, energieprijzen, energiebetrouwbaarheid, energiearmoede, het voorkomen van afval, milieuschade en gezondheidsschade, internationale mensenrechtenbescherming, etc. Daarmee is het vonnis een onevenwichtig oordeel over een zeer complexe problematiek.

13. De Rechtbank heeft de kosten en baten van het 1,5 °C doel niet onderzocht, waardoor het op onjuiste gronden heeft geconcludeerd dat het 1,5 °C doel wenselijk is.

- a. Economische analyse van onder meer de Nobelprijswinnaar William Nordhaus en Richard Tol toont aan dat de kosten van het doel van 1,5 °C doel de baten ruimschoots overstijgen. Dit belangwekkende onderzoek wordt in het vonnis nergens genoemd.

- b. Het Parijs klimaatakkoord eist, althans laat toe, dat ook de kosten en andere nadelen van klimaatbeleid in acht worden genomen. In de verdragen wordt expliciet erkend dat klimaatbeleid nadelen voor landen met zich kan brengen.
- c. Er zijn goede redenen (bestrijden energiearmoede, bevorderen energiebeschikbaarheid, realisatie van andere mensenrechten, bestrijding van armoede en honger, etc.) om van 1,5 °C af te wijken en meer uitstoot toe te staan, in zowel Annex 1 landen als ontwikkelingslanden.

14. De Rechtbank heeft te weinig aandacht gehad voor het energiebeleid, waardoor het vonnis andere belangen verkwanselt.

- a. De Rechtbank heeft niet onderkend dat de klimaatbescherming die Milieudefensie eist ten koste gaat van niet alleen milieubeleid, maar ook van energiebeleid. Dat kan aanzienlijke onvoorziene nadelen en kosten met zich meebrengen.
- b. De Rechtbank vergeet te overwegen dat het energiebeleid mogelijke technologieën aan drie factoren toetst:
 - (i) de milieueffecten in brede zin, niet alleen de klimaateffecten;
 - (ii) de betaalbaarheid en beschikbaarheid van energie; en
 - (iii) de betrouwbaarheid van de energievoorziening.Doordat het vonnis geen van deze factoren voldoende in de afweging betrokken heeft, doorkruist het een aanvaardbaar en gebalanceerd energiebeleid.
- c. Het belang van kernenergie in het energiesysteem is door de Rechtbank bovendien miskend.

15. De rechten en belangen van de buitenlandse burgers zijn door de Rechtbank geheel niet in de afweging betrokken.

- a. De belangen van buitenlandse burgers zijn zelfs expliciet verworpen door de Rechtbank. Doch de Rechtbank achtte het wel aangewezen om Shell te bevelen om ook in het buitenland te trachten de scope 3 emissies te verminderen, waarmee de belangen van die buitenlanders uiteraard direct gemoeid zijn. Deze discrepantie maakt het vonnis onbegrijpelijk.
- b. De belangen en rechten van deze burgers dienen meegewogen te worden voor zover het vonnis voor Shells activiteiten wereldwijd geldt.
- c. Op grond van het internationale recht hebben de burgers van ontwikkelingslanden aanspraak op economische ontwikkeling en die ontwikkeling vereist toegang tot fossiele brandstoffen.

16. De Rechtbank heeft ten onrechte de theorie van deelverantwoordelijkheid gehanteerd.

- a. De Hoge Raad heeft in het Urgenda-arrest die theorie geformuleerd voor staten, niet voor private partijen.
- b. Deelverantwoordelijkheid is strijdig met het collectieve systeem van Parijs en, zoals door de Rechtbank geïnterpreteerd, behelst een incoherente theorie van aansprakelijkheid die strijdig is met het aansprakelijkheidsrecht, het internationale klimaatrecht en de complexe werkelijkheid.
- c. Toepassing van deelverantwoordelijkheid op een private partij is contraproductief indien een bevel niet is voorzien van allerhande randvoorwaarden die de Rechtbank niet heeft opgelegd en zelfs niet kan opleggen.
- d. De Rechtbank heeft voorts de deelverantwoordelijkheid in strijd met het recht uitgestrekt tot scope 2 en 3 emissies op basis van het vage criterium van invloed, daarbij de vrijheden, verantwoordelijkheid, rechten en belangen van derden verwaarlozend.

17. De Rechtbank heeft de eis van oorzakelijk verband verkeerd toegepast in deze zaak.

- a. De Rechtbank meent kennelijk dat zij de eis van oorzakelijk verband mag temperen omdat het om schade in de toekomst gaat en het bevel preventie van die schade beoogt. Dit is een verkeerde rechtsopvatting. Mede daardoor heeft zij geen oog gehad voor de vraag naar de effectiviteit van het vonnis.
- b. Er is volgens gangbare theorieën van onrechtmatige daad en causaliteit geen oorzakelijk verband tussen de emissies van Shell en gevaarlijke klimaatverandering. De Rechtbank heeft de argumenten die tegen zodanig verband pleiten onvoldoende onderzocht.
- c. De Rechtbank heeft ten onrechte niet vastgesteld of er een oorzakelijk verband bestaat tussen het opgelegde bevel en het voorkomen van het relevante deel van de te verwachten schade.
- d. De Rechtbank heeft onnadenkend de stelling van de Hoge Raad uit het Urgenda-arrest overgenomen dat “iedere reductie van de uitstoot van broeikasgassen een positief effect heeft op het tegengaan van een gevaarlijke klimaatverandering,” want “[i]edere reductie betekent immers dat meer ruimte overblijft in het carbon budget.” Die stelling en de bijbehorende redenering zijn aantoonbaar onjuist, want er zijn emissies die weliswaar bijdragen aan de uitstoot tegen 2030, maar nadien tot aanzienlijke vermindering leiden (bijvoorbeeld de emissies verbonden aan de bouw en inwerkingstelling van een kerncentrale die mogelijk niet voor 2030 in werking zal zijn, maar kort nadien sterk zal bijdragen aan emissiebeperking).
- e. De Rechtbank heeft daarbij over het hoofd gezien dat er vele deelveroorzakers zijn die rechtmatig handelen en dat het staken van de onrechtmatige

handelingen niet tot preventie van klimaatschade zal kunnen leiden omdat de rechtmatige veroorzakers de schade alsnog zullen veroorzaken.

18. Het vonnis strijdt met EU-recht

- a. Het EU-recht omvat de implementatie van het internationale klimaatrecht, maar gaat verder dan dat recht. De EU heeft een Klimaatwet afgekondigd die klimaatneutraliteit per 2050 vereist. Bovendien heeft de EU een Emissions Trading System (ETS) ingericht dat het probleem van 'carbon leakage' erkent en vele andere maatregelen genomen. Onlangs is daar het 'Fit for 55' programma nog bijgekomen. Het vonnis stelt niet dat dit systeem van EU-recht niet adequaat zou zijn om de doelstellingen van Parijs te bereiken en de partijen hebben daarvoor ook geen bewijs geleverd. De Rechtbank had bij gebreke van bewijs ervan uit dienen te gaan dat EU-recht adequaat is om het Parijs klimaatakkoord uit te voeren.
- b. Het Europese recht aangaande CO₂-emissies is geschonden doordat de rechter aan dit recht geen peremptoire werking toekent. Zo heeft de Rechtbank de relevantie van het ETS-regime voor haar beslissing miskend en daarmee het EU-recht foutief geïnterpreteerd.
- c. De EU werkt momenteel aan een 'Carbon Border Adjustment Mechanism' (CBAM) dat het probleem van 'carbon leakage' tracht op te lossen door heffingen op te importeren producten aan de buitengrenzen van de EU op te leggen. De rechter heeft het probleem van dergelijke concurrentie onderschat, maar wel een individuele onderneming aan emissiereductieverplichtingen onderworpen, waardoor het vonnis niet alleen het algemene EU-recht maar ook het EU-mededingingsrecht schendt dat zulke benadeling van een enkele onderneming ten voordele van andere ondernemingen niet toestaat.
- d. Het vonnis schendt voorts het vrije verkeer van goederen binnen de EU en het verbod op concurrentievervalsing en staatssubsidies.

19. De Rechtbank heeft het internationaal privaatrecht verkeerd toegepast.

- a. De toepassing van Nederlands recht op alle activiteiten van Shell wereldwijd strijdt met de toepasselijke EU-regelgeving. Dit nijpt des te meer nu niet-ingezetenen voor de Rechtbank niet vertegenwoordigd waren.
- b. Terwijl niet-ingezetenen wel aan de negatieve gevolgen van het rechterlijk bevel zijn blootgesteld, ontzegde de Rechtbank hen de bescherming van hun eigen nationale recht. Bovendien strijdt dit met de beginselen van het (Nederlandse) internationale privaatrecht.

20. De Rechtbank heeft een bijzondere theorie van gevaarzetting ontwikkeld en toegepast die geen steun in het Nederlands recht vindt en tot tal van onaanvaardbare consequenties leidt.

- a. De Rechtbank is ten onrechte meegegaan in het idee dat klimaatbeleid een kwestie is van het voorkomen van schade. Klimaatbeleid is evenwel primair een probleem van distributie. Meer specifiek, emissiereductie is niet primair een kwestie van schadepreventie, maar van het redistribueren van economische rechten. Dat is geen zaak van burgerrechtelijke aansprakelijkheid, maar van politieke beslissingen.
- b. De klimaatspecifieke versie van de gevaarzettingstheorie past niet in het stelsel van het Nederlandse onrechtmatige-daadsrecht.
- c. Bij gevaarzetting dient de onrechtmatigheid in twee opvolgende stadia beoordeeld te worden: (1) is er meer risico genomen dan verantwoord is, en (2) zijn er voldoende voorzorgsmaatregelen getroffen? Deze eisen zijn door de Rechtbank niet juist toegepast op de specifieke situatie die zich in Milieudefensie vs. Shell voordoet.
- d. Wanneer het gaat om toekomstige, ondeelbare schade aan een wereldwijd publiek goed (klimaat schade), dient de bijzondere theorie van gevaarzetting die de Rechtbank heeft ontwikkeld aangepast en verfijnd en met voorwaarden omgeven te worden om te voorkomen dat de uitkomsten van de toepassing ervan naar maatstaven van redelijkheid en billijkheid onaanvaardbaar zijn.
- e. De Rechtbank is op het verkeerde been gezet door de 'groene paradox,' het verschijnsel dat de uitstoot toeneemt indien klimaatbeleid (het rechterlijk bevel) te ambitieus is. Dit geldt des te meer waar het gaat om een bevel aan een enkel bedrijf dat niet ingepast is in een totaal, goed gecoördineerd beleid.

Brussel, 22 februari 2023
mr. dr. L. Bergkamp, LL.M.
